

ви проти власного народу. Навіть діяв тимчасовий трибунал – спецкомісія ЦК КП(б)У для ухвалення остаточного рішення про застосування розстрілу за невиконання плану хлібозаготівель. Її утворення запропонував Молотов 21 листопада 1932 р. Перебування його групи в Україні забезпечило „більшовицьку перемогу“ з трагічними наслідками – мільйонними жертвами, морально-психічною деградацією, глумлінням над українцями.

СТАНІСЛАВ КОСІОР: „...ГОЛОДУВАННЯ НЕ НАВЧИЛО ЩЕ ДУЖЕ БАГАТЬОХ КОЛГОСПНИКІВ УМУ-РАЗУМУ“

Протягом десяти років (1928–1938) С. В. Косіор був генеральним секретарем ЦК КП(б)У, успадкувавши посаду від Кагановича весною 1928 р. Генеральний або перший секретар в умовах унітарної держави та монопартійної політичної системи мав обмежені повноваження, позаяк залежав організаційно та ідеологічно від ЦК ВКП(б). Обласний статус КП(б)У та провінційний рівень Раднаркому УСРР позбавляв ініціативності і самодіяльності партійно-радянську номенклатуру України. Виявити власну позицію могли ветерани більшовицької партії Григорій Петровський, Микола Скрипник, які пристали до неї у 1897 р., коли Косіору було 8 років, а Чубарю 6 років, тобто їх готовили до школи.

Політична діяльність Косіора в Україні виявилася дуже „плідною“: саме сільське господарство України за рішенням листопадового (1929 р.) пленуму ЦК ВКП(б) обрали випробувальним полем для здійснення колективізації, а відсоток розкуркулених селянських дворів був найвищим по СРСР. Суперечливою і непослідовною була позиція Косіора в роки голодомору, яку невіпадково Сталін назвав „гнилою дипломатією“. 16 лютого 1932 р. ЦК КП(б)У одержав телеграму Сталіна про засуху на Поволжі, про необхідність формування насінневих фондів за рахунок пошуку внутрішніх резервів. Наступного дня Косіор та Чубар направили директивного листа обкомам і райкомам, у якому висловили готовність надати насінневу і продовольчу допомогу недорідним районам Західного Сибіру, Уралу і Волги, тому

„...не може бути і мови про будь-яку видачу насіння для України, де становище з врожаєм достатньо благоприємне і де є усі можливості мобілізувати насіння на місці“. Вони пропонували конкретні заходи „мобілізації насіння“: зібрати насіння в радгоспах „не зупинятися ні перед чим“; зерно ярових культур, незалежно від категорії, відправляти до насінневих фондів; зняти з постачання хлібом осіб, які не пов’язані з виробництвом; скоротити витрати на харчування та корм худоби; провести переобмолот соломи та перевіювання полов; організувати позику насіння у колгоспів з її поверненням восени. Їх реалізація призвела до збільшення кількості голодуючих сіл та районів в Україні. 23 лютого Григорій Петровський інформував політбюро ЦК КП(б)У про голодування в районах Дніпропетровської, Одеської, Харківської, Київської і Вінницької областей, наполягав звернутися до ЦК ВКП(б) з проханням „...видати постанову про зупинення хлібозаготівель на Україні та оголошення вільної торгівлі“. Косіор не підтримав пропозиції Петровського, яка була своєчасною і цілком конструктивною. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило 6 березня інше рішення: відправило членів і кандидатів у члени політбюро (Затонського, Любченка, Петровського, Строганова, Скрипника) до південних і східних районів України для пришвидшення темпів мобілізації насінневих фондів. 22 березня Косіор запропонував обкомам зняти на залізницях „заслонні загони“, які забороняли перевозити хліб людям.

Наприкінці березня – початку квітня, коли настав час посівної кампанії, Україні бракувало насіння. Надмірний оптимізм Косіора стосовно внутрішніх можливостей виявився політичним блефом. Загроза недосіву стала цілком реальною. 26 квітня Косіор звертається з листом до Сталіна, у якому зазначає, що „...у нас є окремі випадки і навіть окремі села голодаючі“, проте „всякі розмови про „голод“ на Україні треба категорично відкинути“. Він запевняв партійного вождя у тому, що „серйозна допомога, яка Україні була надана, дає нам можливість усі такі вогнища ліквідувати“. Уникаючи сталінського гніву, Косіор намагався заспокоїти його, використовуючи обережні фрази: „насіння уже на місці“, „не дуже добре“, „колгоспи однак живуть не погано“, „озимина в усьому Степу блискуча“, „весна видалася для нас надзвичайно сприятлива“, „дещо пізніше доведеться

надати додаткову допомогу просом“. Косіор мав вичерпну інформацію про початок української катастрофи, перебуваючи особисто в районах, а також з селянських листів, яких лише протягом січня – квітня надійшло до ЦК КП(б)У 115, з них чимало від Секретаріату Сталіна. Селяни били на сполох, засвідчуючи факт голодомору: „ми приречені на голодну смерть“, „поголовний голод серед народу“, „вмирають діти в корчах з голоду“, „у нас уже опухлі від голоду діти“, „по багатьох селах голодовка“, „з голоду пропадають, нема чого їсти“, „особливо в 1932 р. коні дохнуть, люди без хліба сидять. Сказати б недорід, посуха, коли ж ні, урожай був гарний, і коли забирали, то казали, що Радянська влада не дасть загинути колгоспнику, а чому колгоспники голодують, голодні не хочуть йти на роботу“, „у бідняків і кволих середняків, які виконали усі зобов’язання по хлібозаготівлях, заходили в хату і забирали останні 2–3 пуди зерна“. Подібних фактів, зазначених селянами, безліч, відтак Косіор і Сталін знали про голод ще на початку 1932 р. Лист Косіора, хоч і витіюватий, виявився офіційним визнанням масового голоду в Україні.

Непоследовність Косіора, відсутність логічної волі і єдності дій трьох гілок влади – ЦК КП(б)У, Раднаркому та ВУЦВКу, сподівання на внутрішні ресурси, одночасне проведення хлібозаготівель і формування насінневих фондів шляхом нав’язування селянському сектору так званої позики на користь колгоспу – надто ускладнили ситуацію. Зізнавшись Сталінові у наявності голоду, Косіор сподівався на політичну індульгенцію, відтак заходився ліквідувати „вогнища голоду“, переймаючись зберегти номенклатурний пост та авторитет республіканського лідера. На початку травня 1932 р. він особисто телеграфував у Москву з проханням надати допомогу буряківним районам Київської та Вінницької областей. Політбюро ЦК ВКП(б) вирішило відвантажити Україні 6,5 млн. пудів хліба, а також 600 тис. пудів зерна та 75 вагонів риби для громадського харчування колгоспників згаданих областей, відправити 300 тракторів і 60 автомашин для забезпечення посіву буряків. В Уманському, Тростянецькому та інших районах голод охопив сотні селянських господарств, але на московську допомогу могли сподіватися лише ті, хто безпосередньо працював на колгоспних ланах.

Усвідомлюючи відповідальність за „зрив“ посівної кампанії, Косіор заходився розсилати телеграми секретарям обкомів та райкомів партії з вимогою про надання допомоги. Так, 21 травня він зобов'язав секретарів Вінницького, Дніпропетровського, Київського, Одеського, Харківського, Молдавського обкомів партії організувати „...громадське харчування колгоспників в районах і селах, що найбільш потребують допомоги“. Телеграми мали уніфіковану форму та зміст, а сама допомога типовий продовольчий раціон: просо і тюлька. Вісім районів Вінницької області, які перебували „в найбільш тяжкому стані“, одержали 4 вагони тюльки; п'ять районів Дніпропетровської – 200 тонн проса та 2 вагони тюльки; тринадцять районів Київської – лише 6 вагонів тюльки; п'ять районів Одеської – 150 тонн проса і 2 вагони тюльки; вісім районів Харківської – 250 тонн проса і 3 вагони тюльки; п'ять районів Автономної Молдавської СРР – 200 тонн проса та 3 вагони тюльки. Для населення 44 районів УСРР, а це декілька мільйонів осіб, виділили 800 тонн проса та 20 вагонів тюльки, ніби там мешкали не люди, а кури та пінгвіни. Розподіляли цю допомогу за принципом: 80% по списку, а 20% по селам і колгоспам інших районів, що „потребують на допомогу“.

25 травня Косіор повторив акцію виділення допомоги для організації громадського харчування колгоспників, обмежившись на цей раз 81800 банками рибних консервів. Комічною виглядала телеграма Косіора від 27 травня про виділення колгоспникам Маріупольщини 3 вагони тюльки, ніби риба назавжди покинула Азовське море. Наприкінці травня „благодійницька діяльність“ Косіора вщухла. Пройгнорувавши пропозицію Петровського від 23 лютого про відміну хлібозаготівель, Косіор сподівався нагодувати просом та тюлькою виснажених тривалим голодуванням колгоспників, домогтися від них належної продуктивності, засіяти зерновими колгоспні поля, не маючи достатньої кількості насіння. Україна, за браком тягла, насіння зернових культур, масового голодування, недосіяла близько 3 млн. га весною 1932 р., тобто свідомо заклала ґрунт для „жнив розпачу“, які досить буйно визрівали в українських селах.

На початку червня 1932 р., коли Чубар і Петровський наважилися офіційно звернутися до Москви за допомогою і систем-

ним вирішенням катастрофічної ситуації, Косіор не приєднався до їхньої заяви. Лист Петровського вирізнявся особливою принциповістю та об'єктивним висвітленням ситуації: село залишилося без хліба, до нового урожаю півтора місяця, отже – „голод буде посилюватися“, тому всеукраїнський староста був відвертим: „я прямо ставлю перед Вами запитання – чи не можна надати допомоги українському селу у розмірі двох чи, у крайньому випадку, півтора мільйона пудів хліба“. Сталін сприйняв „самокритичний“ пафос листів Чубаря і Петровського як намагання зменшити план хлібозаготівель, а з другого боку „...для одержання „допомоги“ ззовні“, тому категорично відмовив: „...Україні видано більше, ніж треба“. Він висловив подив, відповідаючи 15 червня Кагановичу: „саме неприємне у цій справі – мовчання Косіора. Чим пояснити це мовчання. Чи знає він про листи Чубаря – Петровського?“ Вони не візувалися Косіором, а лист Петровського, написаний ним у Прилуках, був відправлений „без тов. Косіора та інших членів політбюро“. Чубар, будучи головою Раднаркому УСРР, виявився офіційним прохачем. 14 червня він зустрівся у Москві з Кагановичем, куди „також приїхав за хлібом“. Його прохання розглянули 16 червня, дозволивши видати Україні 2000 тонн вівса на продовольчі потреби, 100 тис. пудів кукурудзи, а 300 тис. пудів хліба виключно для колгоспів буряківничих районів. Виявляється, що політбюро проігнорувало позицію самого Сталіна: „дати хліба ще немає і нізвідки“. Сподівання на його милість виявилися марними, але політбюро ЦК КП(б)У не втрачало надії, тому схилило Косіора підписати 17 червня телеграму про додаткове завезення в Україну зерна, а натомість Сталін і Молотов відправили телеграму з вимогою „за будь-яку ціну“ виконати хлібозаготівельні завдання на липень – вересень. Стосовно телеграми Косіора політбюро ЦК ВКП(б) висловилося 23 червня категорично: „Обмежитися вже ухваленими рішеннями ЦК і додаткового завезення хліба на Україну не видавати“. Москва перестала вірити сльозам українських високопосадовців, за безпосереднього сприяння яких з України вивезли хліб, залишивши селян без хліба.

22 червня Косіор приїхав до Москви зі звітом про виробництво танків. Під час зустрічі з Кагановичем, визнав, що „...вони були відірвані від районів, але здається він ще не відчуває

усієї серйозності їх помилок в керівництві“. Обставини цієї розмови між ними Каганович виклав у листі до Сталіна 23 червня, зазначивши, що він попередив Косіора, тому „...на нараді нам доведеться їх виокремити як „зразок“ як не треба працювати“. Косіор не заперечував, готуючись до критики.

Протистояння республіканської і союзної партноменклатури завершилося перемогою Москви над офіційним Харковом. 2 липня 1932 р. Сталін, розлючений листами Чубаря і Петровського, назвав позицію Косіора „гнилою дипломатією (стосовно ЦК ВКП(б) та злочинно-легковажним ставленням до справи“, тому зажадав його зміщення з посади. Так, 6 липня, тобто у день відкриття партконференції КП(б)У, Косіор скликав засідання політбюро і разом і іншими членами, як доповідали тоді Сталіну його емісари Молотов та Каганович, „висловились за зменшення плану“, але в доповіді на конференції – „захищав позицію виконання плану“. Косіор здався, але 15 липня Сталін не полишав думки про звільнення з посади секретаря ЦК КП(б)У. 11 серпня, обурений тим, що 50 районів Київської і Дніпропетровської областей висловилися проти плану заготівель, Сталін писав Кагановичу, що Косіор „весь час викручується між директивами ЦК ВКП(б) та вимогами райкомів і ось – довикручувався до ручки“. Він запропонував Кагановичу „взяти з України Косіора і замінити його Вами, залишивши Вас секретарем ЦК ВКП(б)“, а Косіора „можна зробити одним із секретарів ЦК ВКП(б)“. Сталін залишив на посадах Чубаря і Косіора, які стали слухняними виконавцями його вказівок. Наприкінці серпня вони обоє були у Москві, зустрічалися з Кагановичем, „із задоволенням“ сприйняли телеграму Сталіна про зниження плану на 40 млн. пудів для „постраждалих районів“ України.

Якщо протягом першої половини 1932 р. Косіор займався „гнилою дипломатією“, свідомо замовчував масовий характер голоду, намагався уникнути сталінського гніву, балансує між політбюро ЦК ВКП(б) і партійними низами в Україні, то друга половина свідчила про його безпосередню участь в організації та сприянні штучного голодомору. У жовтні 1932 р. він особисто займався „більшовицькою мобілізацією сил та забезпеченням виконання встановленого остаточного плану хлібозаготівель“ в Одеській області. За його підписом набирали політично-право-

вої та адміністративної чинності постанови, виконання яких призвело до жахливого голоду на території УСРР, до масової смертності селян. Деякі з постанов, завізованих ним („Про заходи по посиленню хлібозаготівель“ від 30 червня 1932 р., „Про посилення допомоги в проведенні хлібозаготівель з боку органів юстиції“ від 5 листопада 1932 р., „Про заходи по посиленню хлібозаготівель“ від 18 листопада 1932 р., „Про вжиття репресивних заходів по відношенню до колгоспів, які саботують хлібозаготівлі“ від 27 листопада 1932 р., „Про хід виконання постанов політбюро про хлібозаготівлі“ від 30 жовтня та 18 листопада 1932 р., спільна постанова політбюро ЦК КП(б)У та Раднаркому УСРР „Про занесення на „чорну дошку“ сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі“), а також директивні листи і телеграми секретаря ЦК КП(б)У Косіора, незважаючи на колегіальність вищого партійного органу, позаяк в умовах монопартійної диктатури вирішували перші особи, мають ознаки політики геноциду українського народу.

21 листопада 1932 р., тобто після сумнозвісної для селян постанови від 18 листопада, Косіор фактично очолив спецкомісію ЦК КП(б)У, членами якої також були голова ДПУ УСРР С. Ф. Реденс, а член президії Центральної контрольної комісії КП(б)У О. Л. Кисельов. Вони вирішували питання про остаточне виконання вироку про розстріл. Саме Косіору та Реденсу політбюро ЦК КП(б)У доручило розробити до 23 листопада „...соціальний оперативний план ліквідації основних куркульських і петлюрівських контрреволюційних кубел“ в районах Київської, Чернігівської і Дніпропетровської областей, щоб „...завдати блискавичні і вирішальні удари нахабніючим куркульським елементам не лише після їх виступів, а й для упередження контрреволюційних виступів“. Косіор забезпечував політичне обґрунтування терору проти селян, а Реденс з підрозділами ДПУ займався „конкретними справами“. 8 грудня, звітуючись перед ЦК ВКП(б), Косіор писав, що репресії в колгоспах „застосовані у великій кількості“: арештовано 1230 осіб, з них 340 голів колгоспів, 750 членів правління, 140 рахівників, крім того 140 бригадирів, 265 вагарів, заведено 500 справ по хлібозаготівлях (саботаж, крадіжка зерна тощо). Він зазначав, що „нами“ занесено на „чорну дошку“ 6 сіл, а в областях 400 колгоспів, а ефективним заходом впливу

на „саботажників“ визнав застосування натуральних штрафів за невиконання хлібозаготівельних завдань. Косіор згадує про „нашу комісію“ по оголошенню смертних вироків. Вона розглянула 6 справ, отже „розстрільна комісія“ діяла. Її філії в областях чимось нагадували польові суди воєнного часу. Директивні листи Косіора про масове вилучення хліба виявилися більш руйнівною зброєю масового знищення селян, ніж смертні вирoki його спецкомісії. Так, 24 грудня 1932 р. він вимагав від секретарів райкомів вивезти з колгоспів, які не виконали плану хлібозаготівель, „...усі без винятку наявні колгоспні фонди, у тому числі і насінневі“, а тих, хто буде чинити опір – „арештовувати і віддавати під суд“. Наступного дня він переконував членів і кандидатів в члени політбюро ЦК КП(б)У в необхідності вивезення насіння зернових, щоб не продемонструвати „нашої слабкості і нерішучості“, не поглиблювати „саботажні настрої“. Косіор особисто наполягав на тому, щоб скасувати рішення від 18 листопада про організацію насінневих фондів колгоспів. 29 грудня він офіційно направив секретарям обкомів та райкомів листа про зарахування насіння та інших фондів до плану хлібозаготівель, не залишивши колгоспникам жодного шансу на порятунк. 14 січня 1933 р. Косіор звітував про виконання плану хлібозаготівель колгоспами Київської і Вінницької областей, але одночасно запропонував обкомам „...продовжувати хлібозаготівлі, забезпечивши виконання плану кожним районом, кожним селом, кожним колгоспом“. Цинічна послідовність партноменклатурника коштувала сотень тисяч людських життів.

5 лютого 1933 р., виступаючи на пленумі ЦК КП(б)У, Косіор говорив про „помилки“, тобто про причини невиконання Україною тричі зменшеного плану. У 1930 р. „ми заготовили по селянському сектору 293 млн. пудів, в 1931 р. – 395 млн. пудів, а в 1932 р. при початковому планові по селянському сектору в 356 млн. пудів, який було згодом тричі зменшено загалом на 138 млн. пудів – план виконано на сьогодні по всім секторам лише на 255 млн. пудів“. З’ясовуючи причини, „провалу хлібозаготівель“, Косіор зазначив, що його „...ніякими об’єктивними причинами“ пояснити не можна. Причина, на його переконання, полягали в іншому: благодущність, „атмосфери заспокоєння“, безвідповідальність керівників колгоспів, нова тактика „класо-

вого ворога“. Він визнав цілком реальним план хлібозаготівель для України – 356 млн. пудів, але багато хліба витратили на „так зване громадське харчування“, „насіenneві фонди“. Пленум засудив „застосовану на Україні політику утворення і зберігання до виконання плану хлібозаготівель, так званих, засівних фондів, що послабило наші позиції в боротьбі за хліб, за виконання плану хлібозаготівель“. Жахливе рішення, яке свідчило про моральну агонію і політичну безвідповідальність Косіора та власне усіх членів політбюро ЦК КП(б)У. створення фонду „громадського харчування колгоспників“, тобто безпосередньо працюючих на полі, Косіор визнав „злом“.

15 березня 1933 р. Косіор відправив до ЦК ВКП(б) доповідну записку про підготовку до посівної кампанії та про факти масового голодування. Він зазначив, що минулого року переважно „замовчували про важке становище в районах, а в цьому році навпаки – всіляко намагаються виокремити найбільш важкі випадки, зібрати та узагальнити цифри“. Дивує байдужість, з якою він висвітлював факти і явища, визнавши найбільш „важким становище“ у 21 з 49 районів Дніпропетровської області, яка „надто вже афішує і вип’ячує“ себе, а Одеська, навпаки, „багато чого замовчує“. Секретар ЦК КП(б)У Косіор, посилаючись на дані ДПУ, писав про 103 райони, охоплені голодом, хоча висловив сумнів, що „...всі ці цифри про кількість районів правильно відтворюють дійсний стан“. Основна причина голоду, за визначенням Косіора, це „погане господарювання і неприпустиме ставлення до суспільного добра – втрати, злодійство і розтрата хліба“, адже у „...більшості голодаючих районів хліба по заготівлям було взято жалюгідну кількість і говорити, що „хліб забрали“ ніяк не можна“. Він дивувався „чому голодують у Київській області, де хлібозаготівлі ми в цих районах майже не брали“. Косіорівське „майже“ виглядає блюзнірським, тому що саме він звітував про виконання плану хлібозаготівель Київською областю, а також зобов’язав кожен район, колгосп, село виконати їхні зобов’язання. Жодного натяку про його особисту причетність до викачки хліба, до позбавлення колгоспів продовольчого, насінневого і фуражного зерна. „Те, що голодування не навчило ще дуже багатьох колгоспників уму-розуму, – не без цинічної іронії наголошував Косіор, – показує незадовільна підготовка

до посіву як раз у найбільш важких районах“. Вони з’явилися за його грудневими директивами про вилучення усіх колгоспних фондів, у тому числі і насінневих.

Руководний голод в Україні нічому не навчив Косіора, котрий продовжував запевняти союзне керівництво у тому, що деякі області мають можливість для подолання „важких явищ“ шляхом мобілізації внутрішніх ресурсів“, але просив додаткової продовольчої допомоги – не лише 2 млн. пудів для проведення посівної кампанії. Вражає його бюрократично-номенклатурна байдужість, особливо щодо наслідків соціально-економічної політики, яку він особисто насаджував в українському селі: мільйони померлих від голоду, десятки розстріляних за так званій „саботаж хлібозаготівель“ по висновках спецкомісії ЦК КП(б)У.

* * *

Голодомор в Україні, тобто масова смертність мирного населення від штучно створеного голоду, тривав два роки поспіль, спустошуючи селянські подвір’я, села, викорінюючи покоління хліборобів та знекровлюючи націю. Гинули родинами, вулицями, хуторами, а в селах, де затухало життя, вивішували чорні прапори – символ перемоги тоталітарного режиму над українськими селянами.

Руководність голоду беззаперечна. Його особисто визнав Сталін, прочитавши на початку червня 1932 р. листи Чубаря і Петровського, але вимагав від України безумовного виконання хлібозаготівельного плану. Постанови політбюро ЦК ВКП(б), підписані ним, телеграми, листи до Кагановича і Молотова, надіслані у 1932–1933 рр., свідчать про конкретні наміри, дії і вчинки Сталіна, спрямовані на свідоме позбавлення українців засобів існування. Причетність до терору голодом очевидна, позаяк є документи, які засвідчують особисті розпорядження та накази Сталіна про ізоляцію селян, про вилучення хліба, продовольства. Він мав можливість декілька раз скасувати виснажливу і непосильну для сільського господарства політику хлібозаготівель, а натомість запроваджував драконівські форми та методи її здійснення („чорні дошки“, натуральні штрафи, позбавлен-

ня трудоднів, арешти тощо). Знаючи про катастрофічний стан України, селяни якою масово гинуть від голоду, Сталін продовжував політику визиску та масового вилучення хліба, тобто навмисно створював умови, які призвели до голодомору.

Візити Кагановича в Україну, особливо протягом другої половини 1932 р., зламали пасивний опір української партноменклатури, яка намагалася уникнути виконання нереальних хлібозаготівельних завдань. Він особисто вимагав негайного вивозу хліба, нехтуючи катастрофічним станом зернового господарства України, масовим голодом селян. Інформуючи Сталіна про „демобілізаторів“, тобто про одностайність позиції членів політбюро ЦК КП(б)У щодо зменшення хлібозаготівель, Каганович вважав особистою заслугою „перелом настроїв“ українських комуністів. За його сприяння з’явився сумнозвісний закон про „п’ять колосків“.

Діяльність так званої молотівської хлібозаготівельної комісії, тобто групи партійно-державних високопосадовців на чолі з Молотовим, призвела до голодомору в українському селі. Форми і методи хлібозаготівель, які насаджували в Україні Молотов та призначені Москвою уповноважені, мали виразні ознаки геноциду. Він запропонував членам політбюро ЦК КП(б)У прийняти злочинні постанови 18 та 20 листопада, які виявилися смертним вироком для колгоспників та селян-одноосібників. Саме тоді з’явилася ідея „чорних дошок“, тобто політика соціальної ізоляції українських селян, позбавлення сіл, колгоспів, районів хліба, продовольчих та промислових товарів. Голова союзного уряду свідомо і послідовно запроваджував карально-репресивні заходи, які стали зброєю масового винищення селян штучним голодом.

Республіканська номенклатура стала виконавцем директив Москви, а намагання Сталіна звільнити з посад голови уряду Чубаря та секретаря ЦК КП(б)У Косіора, зламало її остаточно. Звернення Чубаря та Петровського стосовно призупинення хлібозаготівель фактично не підтримав Косіор, котрий виявив справді „гнилу дипломатію“, яка не сприяла консолідації дій членів політбюро, секретарів райкомів та обкомів, значна частина яких намагалася уникнути нереальних хлібозаготівель. 6 липня 1932 р. Косіор погодився з вимогами московських емісарів –

Кагановича та Молотова, зобов'язавшись виконати річний план хлібозаготівель. Його наступні дії, судячи з ухвалених та підписаних ним постанов, мали ознаки злочину, позаяк навмисно позбавляли селян засобів існування.

Дії і вчинки Сталіна, Кагановича, Молотова, Косіора в роки голоду 1932–1933 рр. були свідомими, з виразними ознаками наміру позбавити селян хліба та життя. Вони мали можливість відмовитися від брутальних методів хлібозаготівель та репресій, але не стали цього робити, відтак їхня бездіяльність також була злочином. Знаючи про масовий голод в Україні ці високопосадовці заборонили так зване громадське харчування колгоспників, вимагали вилучення натуральних і насінневих фондів, розпинаючи українських селян на „чорних дошках“ штучного голодомору.

Колективізація сільського господарства, політика розкуркулювання та хлібозаготівель завдали непоправних втрат українському суспільству, соціально-демографічні та морально-психологічні наслідки яких ми відчуваємо на початку XXI ст. Україна має найзагрозливішу демографічну ситуацію, коли смертність уже давно перевищує народжуваність, а села, особливо на моему рідному Поліссі перетворилися на притулки для людей похилого віку. Три голодомори, особливо 1932–1933 рр., зруйнували українське село.

Дослідники мають встановити остаточну цифру полеглих від голоду українців, хоча на підставі перепису населення 1937 р. це буде зробити важко. Необхідно шукати нові методи та підходи. В архівах збереглися карти адміністративного поділу УСРР 1932–1933 рр., статистичні дані про кількість сільського населення по районах та сільських радах, нарешті книги Загсів. Якщо в опублікованих документах згадується 139 голодуючих районів, то це означає, що голодувало понад 8 млн. осіб, а відомості про голод у 66 районах Київської області, з яких 34 райони були „особливо тяжкими“, засвідчує документально ураження голодом понад 6 млн. селян, з них більше 3 млн. опинилося в епіцентрі масової смертності. Така методика дозволяє максимально вичерпно і точно встановити кількість сільського населення охопленого голодом, з'ясувати середню смертність по області, відтак і в Україні. У мене немає жодного сумніву, що від голоду

потерпало щонайменше понад 20 млн. сільського населення, а смерть настигла половину з них, тому що держава відмовилася надавати своєчасну медичну і продовольчу допомогу. Архівні документи центральних та обласних державних архівів, а також опубліковані у 1932–1933 рр. статистичні довідники дозволяють відтворити в абсолютних числах національний та соціальний склад сільського населення в УСРР, скласти карту районів з переліком сіл, тобто виявити динаміку смертності українських селян, знайти соціально-демографічну формулу трагедійності та її масштабності.

Жертви голодомору вимагають увічнення світлої пам'яті про них, відтак наше завдання спорудити належний меморіальний комплекс, всенародно згадати полеглих від голодомору українських хліборобів. В Україні і досі не створено державної наукової інституції з вивчення голоду-геноциду, дослідження якого відбувається з ініціативи громадських організацій та окремих істориків.